

takat termel. S persze az egyénies szellemnek felel meg az is, hogy mindaz, ami egyéni nemesebb verettel bír.

A termelési rend lefeléívelésével együttjár a nyelv más fogalomértelmezési módja is. A fasizmus fáradhatatlan az „alkotmány“, „humanizmus“, „haladás“ és mindazoknak a fogalmaknak a megtépző átértékelésében, amelyeket pedig egykor ép' a polgárság glorifikált. A társadalom másik frontján viszont egyidejűleg kifejezettebb szociális hangsúly járul a „polgár“ szóhoz, s a gátlások és előítéletek tömegét tartalmazza a „kispolgári“, a „dolgozó nők“ stb. fogalmai. Am nemcsak a közvetlen munkakapcsolat fogalmai kerülnek a lenézés sorából a becsülésére, hanem a munkátlanság is mást jelent ebben az időben. A munkabőség korában a dologtalan egyértelmű volt a haszontalan-nal, a bűnösen lusta munkakerüléssel. Napjainkban a munkanélküli szó vád és emlékeztetés. Folytonosan magasabb színvonalra emelkednek ma pl. a közösségi érzés fogalmai mindazokkal a fogalmakkal együtt, melyek a helyes jövő érdekében lenézik az egyéni szertelenséget. A későbbi társadalomátszervezés természetesen fokozatosan ki kell, hogy cserélje a mai nyelv fluidumát, s a művelődésbeli színvonal növekedése valamint az átalakuló viszonyok lecsökkentik rengeteg oly szónak a használatát, mint kapzsi, élhettelen, gyámoltalan stb. A nyelv jövőbeni értékelési módjának kijátásai beláthatatlanok.

(Timisoara)

Varga László

ÓCSKA GRAMMOFONLEMEZEK (II.)

Nyeretlenek „Kérem“, — mondja az ötvenesztendős író, — erőszakszerenyé

kolt dolog ez az egész. Amellett, hogy teljesen reménytelen, módfelett erőszakolt is. Az egész baloldali irodalom értéke majdnem egyenlő a nullával. Nem mondom, ezen irodalom művelői olykor érdekes dolgokhoz nyulnak, azonban az iráskészség és a stílus legelemibb követelményeinek birtoklása nélkül. Ha sajtószemlém részére valami stíláriis zöldséget, vagy nyelvészeti ostobaságot keresek, már meg is találtam, ha lapjukat kezembe veszem. Nyeretlenek versenye ez uram, perspektiva és művészi készség nélküli nyeretlenek versenye, ha igazán őszinték kívánunk lenni.“ Ha föltételezve, de el nem ismervé jóvá is hagyjuk a fenti megállapítást, kizárólag a megválaszolás részünkre előnyös kedvéért tesszük. Tisztázandó talán először az a kérdés, mit jelent nyerőnek lenni és mit nyeretlennek. Amennyiben Baumgarten díj, akadémiai palma, és hozzájuk hasonló értékes dolgok szerepelnek a nyereséglistán, a baloldali irodalom művelői méltán sorozhatják magukat nemcsak a tényleges nyeretlenek, de még a sánsznélküliek közé is. Jelentős baloldali író eddig még sem akadémiai pálmát, sem Baumgarten díjat nyelvterületünkön nem kapott. Sem nyelvterületünkön, sem nyelvterületünkön kívül, idegen területeken. Bizonyos fokig fájdalmas tény ez, mert bár a baloldali írók, ha nem is feltűnően anyagiasak, de materialisták, legalább is történelmi materialisták, akiket éppen ha nem is személyes ügyetlenségük, nem is képességeiknek hiánya helyezett annak az oldalnak a szellemi élére, amely oldalt napjainkban lezajló bridzs, römü és egyéb partikban sajnálatos veszteségek érik. Mit jelent nyerni és mit veszteni? Veszteni mondjuk ennyit jelent, nyerni viszont jelent azt, hogy előadják darabját a közönség legteljesebb részvétlensége mellett, a darab hatot bukfacezik, utána, akár a sületlen tészta, elterült. Jelenti azt, hogy buta, felháborítóan gonosz és agyalágyultan hü-

lye novelláit frivol átkozódások közepette elfogadja a szerkesztő, ki nyomtatja a nyomdász és elolvassa az illetékes takarítóasszony. Jelenlenti azt, hogy neve a nyereséglistán szerepel, műveiről viszontkritika reményében és elvártában hülye dicsőhimuszokat zengedeznek szerencsés sorsában ilyképpen részes sakk, rómi, vagy bridzspartnerei. Ami a képesség dolgát illeti, abban természetesen vannak nivóbeli különbségek. El kell ismerni, de nemcsak a baloldalon, éppúgy a jobboldalon is. A baloldali irodalom legtehetségtelenebb művelője is eléri azt a nivót, amit elérnek a napilapok dilettáns, napjainkban világszemléletüknél fogva agyonlanszirozott tárcaírói. Rodionov Csokoládéja még a leggyávábban neuraszténiás elbíráló előtt is érhet annyit, mint mondjuk Pekár Gyula, vagy Bibó Lajos bármelyik remekműve, ezek az írók pedig már igazán a nyerők tényleges sorába tartoznak. E. E. Kisch, Holitscher nivója kétségtelenül eléri a Pesti Hirlap vagy az Esti Kurir riportérének a nivóját. Plechanov gondolat és kritikai bősége, ha nem estünk egészen fejünk lágyára, kell előttünk legalább hogy olyan értékkel birjanak, mint mondjuk Szász Zoltáné, vagy Császár Eleméré. Sorainkból, élő és keményen küzdő nemzedékünk sorából is vehetnek példát, de ez már talán szükölködnék az ildomoságban. Szükségesebb ennél a fogalomzavarnak tisztázása, annak a fogalomzavarnak, amely már-már elborítja az eddig legtisztábbaknak ismert fejeket is. Nyeretlenek versenyében indulók alatt kétségtelenül egy olyan csoportot ért a józanészű ember, amelynek tagjai már eddig különböző versenyekben lemaradtak. A baloldali irodalom művelőiről lévén szó, nem így áll a dolog. E tudósok, művészek és írók csoportjából még nem volt rá eset, hogy bárki is szerepelt volna a gyűrűshintán, éppoly kevésbé, mint más futamokban. Nyilvánvalóan áll ez a futam, paralell más futamok mezőnyeivel. Gödrökön át, át buta akadályokon, nagyon előnytelen pályán. Hegynek föl és hegynek le. Sánták is vannak sorainkban, bizony, még vakok is. De a mezőny mindjobban szétterül. Folyik a verseny. Míg más versenyek lezajlottak és javában osztják a díjakat, a miénk még javában folyik. Talán később „érkezünk be“, ettől függetlenül csodálatosképpen mégis „jobb időt csinálunk“. Egy bizonyos, máshová „futunk be“ és máshol is osztják ki számunkra a díjakat.

Kritika és recenzió A kritika az emberi szellem legtermékenyítőbb eszköze. A recenzió baráti vállonveregetés, vazallusi meghunyászkodás, kiadói és egyéb kapitalista üzelmek takargatása,

vagy szépitgetése. Korunkban divatos társadalmi és politikai formák ezen alapon nem bírják a kritikát elviselni, szívészéhlühűdést, vagy agyvérzést kapnak tőle, minden esetben egy nyavalyatörést, legalább is egy hexenschusst. De nemcsak a társadalomnak fekszi meg szilvásgombóc módjára a kritika a gyomrát, egyedeiben is megfekszik bárkiét, akinek viszont ezt a társadalmat és ennek a társadalomnak a berendezkedését veszi be a gyomra. Példa erre egy legutóbbi eset. Mondjuk, Tizenkilenc darabját, a „szezón legköltőibb színművét“ gyenge sikerrel mutatta be egy színház. Tizenkilenc érdemtelen, vagy érdemtelenül bukott darabjáról rossz recenziót, tehát kritikát írt Egyhijahuszt. Erre az egész szép városban kitört a disznóság. Tizenkilenc lelkiismeretlen csirkefogónak minősítette „előkelő“ lapjában Egyhijahuszt, lelkiismeretlen csirkefogónak, nap melegére érdemtelen gazembernek, színésznők kerítő lovagjának, orvgyilkos banditának, tudatlan és műveletlen ficsurnak. Egyhijahuszt mindezekre szintén „előkelő“ lapjában válaszolt. Hasonló tenórban Tizenkilencet piszkos ká-

véházi; bliccelőnek minősítette, főpincérek és bázongoristák által elhangzott véleményeket idézve macskaköröm között azzal a szándékkal, hogy ő se maradjon adós. Napokig bárki figyelemmel kísérhette Tizenkilenc és Egyhijjahunz nemes párviadalát „előkelő” lapjaik hasábjain. Nem volt olyan gyalázatoság, amivel Tizenkilenc nem illette volna Egyhijjahunzat és viszont. „Baráti köröknek” kellett közbelépnie, hogy a független bíróság mondja ki az utimót. És mindez egy kritika miatt. Egy olyan kritika miatt, amely végeredményben még nem is volt kritika, csak nem volt éppen recenzió. Tizenkilenc ettől is agyszéllhüdést kapott. Kibirta volna-e vajjon azt a kritikát, amely nem is a helyi viszonyoknak megfelelő eszközökkel mér, hanem belekeveri a dolgokba az emberiség kérdéseit, a világ-egyetemet, a napot, a holdat és csillagokat, és a Jupiterlámpánál viszonylagosan mily keveset ér. Hogy a legnagyobb művészi munka is hiu dilettantizmus, fuser erőszakoskodás és bornirt szappanbuborék. Kicsinyes magánügye az agyalágyult embernek, aki állandóan „gondolatokba burkolózik.” Kritikával sohasem jutott volna el mai helyzetébe a világ. Hogy oda jutott, ahol találja magát, azt a recenzióknak köszönheti. A recenzióknak, amely megdicsérte a trágyagödört, a negyvenfokos hideget, az ötvenfokos meleget, az éhségtől szédelgő munkanélküli istenbevetett reménykedését, a féllábú hős katonát, ésatöbbit, ésatöbbit. A recenzióknak köszönheti mindazt, ami ezen a világon és ezért a világért való, amely mindent megdicsér, kivéve egyet: a kritikát. Tiszta üveghangját nem bírják az ő, duruzsoláshoz, pletykálkodáshoz és összeomló világok zürzavaros lármájához szokott fülei.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A FASIZMUS MEGHATÁROZÁSA

1. Ritkán fordult még elő, hogy valamely történeti eseményről a kortársak véleménye annyira különböző s homlokegyenest eltérő lett volna, mint az körülbelül 10 éve a fasizmusról, nemcsak a fasizmus politikai szerepét, hanem annak külső jegyeit illetőleg is megállapítható. Ha csak könyvek, újságok és folyóiratok állottak volna rendelkezésünkre, nem tudtuk volna megállapítani, hogy nagykapitalisták vagy kispolgárok, katonák vagy munkások regreszív-e vagy progresszív, átmeneti-e vagy tartós mozgalmáról van szó. S mindez akkor, amikor a fasizmus se nem titkos szövetség, se nem valami zanzibári jelenség.

Ezeknek a fasizmusról szóló téves véleményeknek, leírásoknak és értelmezéseknek közvetlen magyarázatát a fasizmus gyors fejlődése s azok az ellenmondások adják, amiket maga a fasizmus tartalmaz. Ha ezek a vélemények tévesek és elégtelenek is, úgy még mindig tartalmaznak bizonyos mennyiségű igazságot, amennyiben azok a fasizmus fejlődésének bizonyos meghatározott időpontjára, vagy bizonyos meghatározott körzet fasizmusára, avagy csak a fasizma szervezetek szociális összetételére, módszerére vagy ideológiájára vonatkoznak, — egy a fasizmust illető valóban történeti ítéletnek azonban mindezen elemeket összességükben s kölcsönös vonatkozásaik kontradiktórikus ritmusában kell tartalmaznia.

A fasizmus felőleli fogalomzavar közvetettebb magyarázata kétség-